

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

Історико-філологічний факультет

Кафедра української та зарубіжної літератур

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Одеса 2024

УДК 811.161.2'42 (075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 5 від 31 жовтня 2024 року)

Редакційна колегія

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Павлюк Н. Л., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор.

Горанська Т. В., старший викладач – відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Кон О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, декан історико-філологічного факультету ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень : зб. наук. статей. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. Вип. 2. 249 с.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», 2024

А ще вивчення у школі повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі», може сприяти, на нашу думку, розвитку читацького інтересу в учнів, а також формуванню патріотичності та бажанню вивчати історію та культуру України. Окрім цього, впевнені, ця повість сприяє розвитку у дітей морально-етичних засад: дружби, поваги, співчуття.

Література

1. Васильєв Є. Мензатюк Зірка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=8081>
2. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. Т. 2. Автор-укладач Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
3. Мензатюк Зірка. Таємниця козацької шаблі. Пригодницька повість. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2022, 160 с.
4. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>

*Аліна ГЕРКОГЛО,
магістрантка 2 р. н.
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського*

ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАДАЧ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙ ОСВІТЯНСЬКОЇ РЕФОРМИ

Постановка проблеми. Реаліями сьогодення є становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження до світового освітнього простору. Освіта має

стати інноваційним середовищем, у якому учні й студенти отримають навички та вміння самостійно здобувати знання й застосовувати їх у практичній діяльності. Це зумовлено тим, що кількість засвоєних готових знань не гарантує успіху в професійній діяльності, тому в сучасних умовах навчання засвоєння готових знань втратило свою актуальність. Отже, як основна освіта, так і додаткова покликані не давати готові знання, а організовувати процес навчання шляхом використання інноваційних педагогічних методів, одним з яких є вирішення лінгвістичних задач. Це доводить **актуальність** представленої статті.

Вважаємо, що лінгвістична задача є одним з найважливіших факторів розвитку творчої та пізнавальної активності учнів. **Метою** розвідки є виявлення умов ефективного застосування лінгвістичних задач під час уроків української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення вимог до якості мовної освіти у сучасній школі, виклики інформаційного суспільства спонукають науковців і практиків до пошуку ефективних моделей навчання, що стимулюють учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, продуктивної комунікації для вирішення життєво важливих питань, що значною мірою актуалізують проблему використання лінгвістичних задач та ігор на уроках української мови. Даній проблемі присвятили свої наукові розвідки такі дослідники як О. Кучерук, Л. Сімоненко, М. Жуйкова, О. Дуплійчук, В. Федоренко, Д. Щербина, Г. Ярова.

Аналіз спеціальних джерел дав змогу з'ясувати, що з усього різноманіття методичного інструментарію саме використання лінгвістичних задач на уроках української мови забезпечує формування мовленнєвих умінь, поживляє пізнавальні можливості учнів, створює ситуацію успіху. Проте досі недостатньо уваги приділено обґрунтуванню ефективних шляхів формування лінгвістичної креативності учнів у процесі вивчення рідної мови засобами

лінгвістичних задач. Це вочевидь актуалізує обрану проблему представленого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичні задачі – це завдання, які потребують узагальнення та систематизації знань, уміння оперувати власними знаннями, порівнювати мовні явища, робити логічні висновки. Вони вимагають від учнів польоту думки, розвивають їх логічне мислення, пам'ять, зв'язне мовлення.

Сучасна парадигма освіти демонструє, що до головної мети Державного стандарту базової загальної середньої освіти – формування знань, умінь, навичок додаються вимоги до формування універсальних навчальних дій, а також формування функціональної грамотності учнів. Осмислення мети навчання української мови у загальноосвітній школі з позицій системно-діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів спрямовує методичну думку до усвідомлення необхідності оновлення змісту, а також модернізації форм та засобів навчання мови для досягнення в освітньому процесі особистісних, метапредметних та предметних результатів навчання. Однак як вчителі, так і учні відчувають певні труднощі в організації та реалізації навчального процесу, оскільки потік інформації, що впливає на якість життя, виявляється масштабним, об'ємним, швидко змінюється. У сучасних умовах глобального збільшення потоку інформації життя вимагає підготовки людей, які вміють творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання і застосовувати їх на практиці. У зв'язку з цим виникає необхідність подальшого серйозного вдосконалення навчального процесу у сучасній школі, використання різних видів навчання, зокрема проблемного, що сприяє розвитку пізнавальної самостійності та творчого мислення учнів. Сьогодні завдяки інноваціям у сфері освіти стали доступними численні методи, форми навчання, які є новітніми, проте не применшується значення деяких форм, методів роботи, відомих раніше, одним з яких є вирішення лінгвістичних задач. Перевага такої роботи полягає і в тому, що її застосування можливе як у школі

на уроках, так і в позаурочній діяльності, особливо в роботі гуртків, на олімпіадах. Так, типами задач на етапі вивчення нового матеріалу можуть бути:

- задачі-роздуми: важливий не кінцевий висновок, а процес творчої діяльності учнів з мовним матеріалом;

- задачі-практикуми: вимагають практичного творчого виконання вказівок з наступним висновком;

- задачі-прогнози: спрямовані на вміння вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки;

- задачі-аналогії: вимагають перенесення мовних знань до нової ситуації;

- задачі-співвідношення: орієнтовані виконання задач, зіставлення, класифікації мовного матеріалу.

Зазначимо, що на відміну від мовної гри, важливим мотивом якої є процес колективної ігрової дії, успішне розв'язання лінгвістичної задачі є інтелектуальною розвагою, що дає учню відчуття особистого успіху і вмотивовує подальший інтерес до мовознавчих досліджень. Втілюючи принцип проблемного навчання, лінгвістичні задачі моделюють у спрощених, штучно створених умовах елементи наукового пошуку

Наведемо приклад задачі-прогнозу для учнів 5 класів. Зазначимо, що автори підручника Н. Б. Голуб та О. М. Горошкіна пропонують вказівку-підказку, що не суперечить правилам складання лінгвістичних задач, а навпаки, розглядається як можлива особливість таких завдань [1]. *Завдання.* Поясніть математичний вираз на матеріалі фонетики української мови. Складіть подібний приклад, беручи до уваги кількість сонорних, дзвінких, глухих. $6 + 32 = 38$ [2, с. 78].

Лінгвістичні задачі на етапі вивчення нового матеріалу, як показує наше спостереження, широко представлені в сучасних підручниках. Наприклад, у 5 класі щодо розділу «Фонетика», теми «Що позначають букви *є, ю, я* ?» пропонується таке завдання: Поясніть, чому слова поділені на 4 групи. Доповніть кожну групу двома прикладами.

школяр	якість	акація	рум'яний
салют	юнак	співають	в'юн
виглядувати	єнот	приємний	об'єм

Учні приходять до такого висновку: у першому стовпчику вказані букви перебувають після приголосних, передають один голосний звук і одночасно вказують на м'яке звучання попереднього приголосного. Стовпчик можна доповнити словами *малюк, свято*. В другому стовпчику представлені слова, в яких літери *є, ю, я* позначають два звуки і знаходяться на початку слова. Цей стовпчик може бути доповнений словами *Яків, ювілей*. У наступному стовпчику ці букви перебувають після голосних, позначають два звуки. Учень може доповнити стовпчик словами типу *союз, приєднати*. В останньому стовпчику літери *є, ю, я* займають місце після апострофа і позначають два звуки. Стовпчик можна доповнити словами *бур'ян, об'єднання*. Це завдання ми розглядаємо як лінгвістичну задачу-співвідношення.

Лінгвістичні задачі активно використовуються на етапі закріплення та систематизації знань. На цьому етапі можуть використовуватись:

- задачі-суперечності: стикаються нові знання з вже засвоєними;
- задачі-альтернативи: вимагають аргументованого вибору.

Дослідниця Г. Ярова зазначає, що популярності набувають лінгвістичні задачі, які мають низку вимог: 1) принципова доступність розв'язання; 2) цілісність, самодостатність наведеної в умові інформації; 3) доцільність (задача повинна зацікавити); 4) проблемність (структура репрезентованої в задачі ситуації повинна допускати кілька інтерпретацій, варіантів розв'язання, за умови правильності і доказовості одного з них). Моделюючи різноманітні лінгвістичні явища, категорії мови, самодостатні задачі не потребують для розв'язання особливих, поглиблених знань: досить інформації, наведеної в умові, логічного міркування і володіння рідною мовою [4, с. 49].

Наведемо приклад задачі, яку доцільно використовувати на етапі закріплення та систематизації знань: *Завдання*. Подано слово української мови з

7 літер – 1 2 3 4 5 6 7, де 1=a, 7=т, причому деякі літери повторюються (хоча вони й позначені різними цифрами). Відомо, що з літер цього слова можна укласти такі слова (всі вони – іменники у називному відмінку): 1+2; 1+2+3+4; 3+4+5; 3+4+5+6+7. *Завдання.* Знайдіть усі п'ять слів.

Далі представимо типи задач, які варто використовувати на етапі повторення матеріалу. До таких дослідники відносять:

- задачі з несформульованим питанням: потрібно поставити питання, спираючись на мовні дані умови, і знайти вирішення;
- задачі зі змінним змістом: необхідно вибудовувати міркування про мовне явище з урахуванням умов, що змінюються;
- задачі на доказ: вимагають чіткого розуміння даного та шуканого, вміння підібрати аргументи та побудувати зворотні міркування;
- задачі-дискусії: орієнтовані на самостійне вироблення рішення на основі кількох можливих точок зору.

Наведемо приклад лінгвістичної задачі для учнів старших класів: *Завдання.* Прочитайте пропозиції, у яких порушено норми слововживання. Спробуйте виявити ці помилки та виправити їх, спираючись на свій мовний досвід.

У підручнику Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіної [2] представлені дискусійні задачі для обговорення у класі. Наведемо приклади дискусійних питань для учнів 6 класів: *Завдання.* Прочитайте текст. Перекажіть його так, як ви зрозуміли. Яка думка в ньому вас зацікавила? Чи є дискусійні міркування? Із чим ви погоджуєтеся? Не буває незначущої роботи, коли до неї беруться значні та надзвичайні люди.

Політики люблять казати нам, що робота наділяє людину почуттям гідності. Погоджуюся. Мати роботу й можливість забезпечити себе та родину — це справді важливо. Та це лише половина рівняння. Значно менше нам кажуть про те, що робота стає гідною завдяки людям. Не буває незначущої роботи — бувають люди, які почуваються незначущими за своєю роботою. Берті Чарлз Форбс казав: «Краще вже бути першокласним водієм, ніж

третьосортним директором». Бо твоє місце в житті ґрунтується на конкретних результатах, а не на намірах. Просто потрібно брати й робити те, про що інші зазвичай лише говорять (М. Сенборн). [2, с. 26].

У зв'язку з інноваціями в освітній системі сучасні підручники часто пропонують проектні завдання. Дослідники високо оцінюють такі завдання, оскільки цікавість учнів до навчально-дослідницької та проектної діяльності зароджується під час вирішення таких задач. Саме в процесі такої діяльності учні роблять перші відкриття у світі науки, поглиблюють і розширюють знання з предметів, що вивчаються, задаються питаннями, будують плани і, можливо, у них зароджуються задуми майбутніх проектів. Наприклад, проілюструємо це таким прикладом для учнів 7 класів: *Завдання.* «Поспостерігайте за своїм мовленням та мовленням своїх знайомих та запишіть складні слова, у вимові яких ви робите помилки. Порівняйте свої записи та складіть загальну анкету. Проведіть опитування однокласників і встановіть, в яких словах помилки зустрічаються найчастіше. Укладіть перелік найбільш частотних слів і з'ясуйте – з якою метою можна його використовувати у подальшому.

Сьогодні вчителі активно використовують під час сучасного уроку задачі, які спрямовані на формування в учнів навичок узагальнення. Так, наприклад, в одеському ліцеї «Чорноморський» при проведенні олімпіади для старшокласників було запропоновано таку лінгвістичну задачу: *Лінгвістична задача.* Антонім, спільний до трьох прикметників, протиставляючись їм, сам вказує на ознаки, що виникають: 1) від нестачі тепла; 2) від низької температури; 3) від нестачі почуттів. Знайдіть слова, що є: а) спільним антонімом і б) що протиставляються йому як антоніми-прикметники; знайдіть також іменники, з якими ці антоніми можуть утворювати словосполучення, і прокоментуйте відтінки значень антонімів.

Пропонуючи розробку уроків за допомогою лінгвістичних задач, ми виходимо з концепції діяльнісного підходу до навчання. Основна мета, яку учитель ставить на уроці полягає у наступному – домогтися в учнів умінь

вирішувати лінгвістичні задачі за допомогою інтелектуальної операції узагальнення щодо різних розділів української мови. Як зазначає О. Дуплійчук, практична цінність технології лінгвістичних задач полягає в тому, що аналіз ситуацій мовної взаємодії вчителя і учнів на уроці, проектування способів дії в цих ситуаціях, розігрування дій в умовах, запропонованих ситуацією, дозволяють синтезувати знання, отримані при вивченні інших дисциплін і використовувати їх для вирішення практичних задач [3].

Як відомо, фонетика є розділом мовознавства, що вивчає його звуковий устрій. При вивченні фонетики досить часто застосовують різні лінгвістичні задачі, у тому числі фонетичні пропорції. Наведемо приклади:

1. Вирішіть наступні пропорції та обґрунтуйте своє рішення. $к/г = т/?$

$д/г = г/?$

2. Які однакові голосні фонеми зустрічаються в словах *жук, брязкіт, нюх, доля?*

При вирішенні таких задач, учні виконую операцію узагальнення з урахуванням виявлення різних видів приголосних і голосних фонем. Наприклад, під час роботи над другим питанням з урахуванням узагальнення виявляють, що, скажімо, у словах *жук і нюх* голосні фонеми тотожні.

Висновки. Отже, лінгвістичні задачі є цікавим, доцільним способом сучасного навчання, узагальнення знань, розвитку творчого і критичного мислення учнів, які можна використовувати на різних етапах уроку української.

Технологія лінгвістичних задач стимулює прояв активності, ініціативи, самостійності і творчості учнів, розвиває інтуїцію та мислення, робить засвоєння навчального матеріалу більш ґрунтовним і міцним, сприяє перетворенню знань в переконання.

Література

1. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. «Українська мова 5 клас» для закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2022. 306 с.

2. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. «Українська мова 5 клас» для закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2023. 258 с.

3. Дуплійчук О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя-філолога засобами технології лінгвістичних задач. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2014_2_6.

4. Ярова Г. Лінгвістичні задачі як засіб формування внутрішньої мотивації вторинної мовної особистості. *Ars linguodidacticae*. Київ, 2017. Вип. 1. С. 48–56. URL: <https://doi.org/10.17721/2663-0303.2017.1.08>

*Вікторія КІСТОЛ,
магістрантка 2 р. н.
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського*

ФОЛЬКЛОРНА ОБРАЗНО-СИМВОЛІЧНА ПАРАДИГМА В РОМАНІ В. ШЕВЧУКА «ДІМ НА ГОРІ»

Постановка проблеми. Українська література 80 – 90-х років ХХ століття часто зверталася до традицій фольклорно-фантастичної прози, що заснувалася ще в ХІХ ст. (О. Стороженко, Г. Квітки-Основ'яненко, П. Куліш та ін.) і характеризується зверненням до фольклорних жанрів-джерел. Народнопоетична спадщина задовує в собі інформацію про минувшину, про морально-етичний досвід людини, сприяє акумулюванню автентичного потенціалу й націєтвірного стрижня у формуванні ментальних структур та національної культури загалом.

Валерій Шевчук – митець, який відверто симпатизує естетиці барокової літератури, його проза надихає сучасного читача попри його постмодерне мислення своєю традиційною фабуляризацією тексту і водночас різноманіттю особливих, оригінальних образів, мотивів, архетипів, часопросторових моделей, фольклорних зокрема.

Крупеньова Т. І., Якущенко А. <i>Особливості розвитку критичного мислення учнів середньої школи</i>	127
Мороко М. Ю., Бобровська Н. <i>Поетика психологізму в історичному романі у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай»</i>	134
Павлюк Н. Л., Швайка В. <i>Реалістичний дискурс повісті Марка Вовчка «Інститутка»</i>	143
Чудак С. І., Шекмар І. <i>Експресіоністична модель характеротворення в повісті-поемі Осипа Турянського «Поза межами болю»</i>	151
Радько Г. І., Бабак Ю. <i>Психологізм образу Сидонії у повісті «Мама Сидонія» із книги Марії Матіос «Мами»</i>	160
Радько Г. І., Галенко А. <i>Образна природа повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі»</i>	166
Геркогло А. <i>Використання лінгвістичних задач на уроках української мови у контексті інновацій освітянської реформи</i>	174
Кістол В. <i>Фольклорна образно-символічна парадигма в романі В. Шевчука «Дім на горі»</i>	182
Кондрашова О. <i>Функційна парадигма суспільно-політичної лексики в публіцистиці Юрія Щербака</i>	191
Макаренко О. <i>Специфіка презентації образу наратора в романі Володимира Рутківського «Джури козака Швайки»</i>	200
Паламарчук А. <i>Екзистенційні виміри збірки В. Стуса «Веселий цвинтар»</i>	209
Парадовська Т. <i>Збірка «Народні оповідання» Марка Вовчка: специфіка засобів характеротворення</i>	219
Семко І. <i>Жанрове новаторство «Патетичної сонати» М. Куліша</i>	227
Шевченко С. <i>Інтертекстуальність біографічних романів П. Акройда</i>	236
Інформація про керівників	246

Наукове видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ:
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірник наукових статей

ВИПУСК 2

Підп. до друку. Формат 60х90/16. Папір офсетний.

Гарний «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторовий

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02. 03. 2007 р.

Тел. 0949464393, email – 7431391@gmail.com